

BOZOR IQTISODIYOTI VA TADBIRKORLIKNING TASHQI IQTISODIY ASPEKTLARI

Dusnazarova Mavjuda Ilyamonovna

Termiz davlat universiteti davlat va huquq asoslari kafedrası o'qituvchisi

mavjudadusnazarova6265@gmail.com

+998977852666

Annotatsiya: Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati nafaqat ichki bozor, balki xalqaro iqtisodiy aloqalar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Ushbu mavzu tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyati, eksport-import operatsiyalari, xalqaro savdo munosabatlari va global iqtisodiy integratsiya jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyatdagi o'rni, ularning xalqaro bozor bilan aloqalari hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirishda davlat siyosati, investitsiyalar, raqobat muhiti va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati ham yoritiladi.

Kalit so'z: bozor iqtisodiyoti, tadbirkorlik, tashqi iqtisodiy faoliyat, eksport, import, xalqaro savdo, iqtisodiy integratsiya, investitsiya, raqobat, global bozor, iqtisodiy hamkorlik, biznes.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy global iqtisodiyotda tadbirkorlik nafaqat ichki bozor doirasida, balki xalqaro iqtisodiy munosabatlar tizimida ham faol ishtirok etadi. Shu sababli tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy aspektlarini o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tashqi iqtisodiy faoliyat eksport va import operatsiyalari, xalqaro savdo aloqalari, investitsiyalar hamda iqtisodiy hamkorlik kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayonlar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Tadbirkorlik subyektlarining xalqaro bozor bilan samarali hamkorligi iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshiradi va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratadi. Mazkur mavzuda bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyati, uning rivojlanish omillari hamda iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tashqi iqtisodiy aloqalar tadbirkorlik subyektlari faoliyatini kengaytirish, yangi bozorlarni egallash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bozor iqtisodiyotida tadbirkorlik tashabbusi, raqobat muhitining mavjudligi va erkin iqtisodiy faoliyat yuritish imkoniyati iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi [7, 34]. Tashqi iqtisodiy faoliyat tadbirkorlikning xalqaro bozorga chiqishini, eksport va import operatsiyalarini amalga oshirishni, chet el investitsiyalarini jalb qilishni hamda xalqaro iqtisodiy integratsiyada faol ishtirok etishni nazarda tutadi. Bu jarayon milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, tashqi iqtisodiy faoliyat orqali tadbirkorlik subyektlari xalqaro savdo tizimining ajralmas qismiga aylanadi va bu jarayon iqtisodiy rivojlanishning muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi [3, 55].

Shuningdek, bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat tomonidan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash ham tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Davlat eksportni rag'batlantirish, investitsion muhitni yaxshilash, bojxona va soliq tizimini takomillashtirish orqali tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida mamlakatning xalqaro savdo hajmini oshiradi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi [5, 121]. Bozor iqtisodiyoti va tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy aspektlari global iqtisodiyot bilan uzviy bog'liq bo'lib, xalqaro savdo, investitsiya oqimlari, texnologik almashinuv va ishlab chiqarish kooperatsiyasi kabi jarayonlarni qamrab oladi. Shu sababli zamonaviy sharoitda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun xalqaro iqtisodiy hamkorlikni kengaytirish, eksport salohiyatini oshirish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyati, avvalo, xalqaro savdo orqali namoyon bo'ladi. Eksport va import operatsiyalari tadbirkorlik subyektlariga mahsulot va xizmatlarini yangi bozorlarga olib chiqish imkoniyatini yaratadi. Ayniqsa, eksport faoliyati milliy iqtisodiyot uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, u mamlakatga valyuta tushumini oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, eksportga yo'naltirilgan tadbirkorlik modeli iqtisodiy o'sishni tezlashtiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [4, 78]. Tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy aspektlarida xorijiy investitsiyalar ham muhim o'rin tutadi. Chet el investitsiyalari orqali yangi texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv usullari va innovatsion yondashuvlar milliy iqtisodiyotga kirib keladi. Bu jarayon ishlab chiqarish samaradorligini oshirish,

mahsulot sifatini yaxshilash hamda xalqaro bozor talablariga mos ishlab chiqarishni tashkil etishga yordam beradi. Iqtisodiy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtiradi va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi [2, 102].

Bundan tashqari, bozor iqtisodiyotida tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyati xalqaro iqtisodiy tashkilotlar bilan hamkorlik orqali ham rivojlanadi. Jahon savdo tashkiloti, xalqaro moliya institutlari va mintaqaviy iqtisodiy birlashmalar global savdo qoidalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tashkilotlar orqali davlatlar o'rtasida savdo erkinligini ta'minlash, bojxona to'siqlarini kamaytirish va investitsiya muhitini yaxshilash imkoniyatlari yaratiladi [3, 143]. Zamonaviy sharoitda raqamli iqtisodiyot va elektron savdo ham tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyatini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Internet texnologiyalari orqali tadbirkorlar o'z mahsulotlarini global bozorga tez va qulay tarzda taklif qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Elektron savdo platformalari, xalqaro logistika tizimlari va raqamli to'lov vositalari xalqaro savdo jarayonlarini soddalashtirib, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun ham tashqi bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirmoqda [6, 64]. Shu sababli bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyatini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayishi milliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro bozordagi mavqeini mustahkamlash, innovatsiyalarni joriy etish va iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyati nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirishga, balki mamlakatning xalqaro savdo maydonidagi pozitsiyasini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Bu jarayonda korxona va kompaniyalar eksport bozorlarini aniqlash, raqobatchilar faoliyatini tahlil qilish va mahsulot sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali raqobatbardoshligini oshiradi [7, 42]. Shu bilan birga, eksportga yo'naltirilgan tadbirkorlik o'zining ichki iqtisodiyotga ta'sirini ham ko'rsatadi: u ishlab chiqarish hajmini kengaytiradi, yangi ish o'rinlarini yaratadi va mamlakat ichki ishlab chiqaruvchilarini innovatsiyalarni joriy etishga rag'batlantiradi. Tashqi iqtisodiy faoliyatda xavflar va muammolar ham mavjud. Masalan, global bozor sharoitida narxlarning o'zgaruvchanligi, valyuta kurslarining beqarorligi, bojxona va transport masalalari tadbirkorlar uchun qo'shimcha risklarni yuzaga keltiradi [5, 125]. Shu sababli, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, xususan, soliq va bojxona imtiyozlari, eksportni rag'batlantiruvchi dasturlar va moliyaviy yordam tadbirkorlikning samarali tashqi iqtisodiy faoliyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro iqtisodiy hamkorlik orqali tadbirkorlik subyektlari yangi texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv usullari va marketing strategiyalarini o'z faoliyatiga joriy etadi. Masalan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar orqali kompaniyalar yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ochadi, mahsulotlar sifatini yaxshilaydi va xalqaro talabga mos mahsulotlarni ishlab chiqaradi [2, 105]. Shu bilan birga, xalqaro iqtisodiy tashkilotlar, jumladan Jahon savdo tashkiloti va boshqa mintaqaviy birlashmalar tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi qoidalarni belgilaydi va davlatlar o'rtasida savdo erkinligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyot va elektron savdo platformalari tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy salohiyatini oshirishga katta imkoniyat yaratmoqda. Internet orqali mahsulot va xizmatlarni global bozorga taklif qilish, onlayn to'lov tizimlari va xalqaro logistika xizmatlaridan foydalanish tadbirkorlar uchun yangi bozorlarni tezkor egallash imkonini beradi [6, 67]. Shu yo'l bilan kichik va o'rta biznes subyektlari ham xalqaro bozorga chiqib, eksport faoliyatini kengaytirishi mumkin. Shu sababli, bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyatini rivojlantirish milliy iqtisodiy barqarorlik, eksport salohiyatining oshishi va xalqaro bozor bilan integratsiya uchun muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayishi orqali mamlakat ichki ishlab chiqaruvchilari o'z mahsulotlarini yuqori sifatli va raqobatbardosh holga keltiradi, yangi texnologiyalarni joriy etadi va ishchi kuchi bozorini rivojlantiradi.

Xulosa

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik faoliyati nafaqat ichki bozor, balki xalqaro iqtisodiy aloqalar bilan chambarchas bog'liqdir. Tashqi iqtisodiy faoliyat tadbirkorlik subyektlariga eksport va import operatsiyalarini amalga oshirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, xalqaro savdo tizimida faol ishtirok etish va iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish imkonini beradi. Shu orqali milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshiradi, ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Davlatning qo'llab-quvvatlash siyosati, raqobat muhiti va innovatsion yondashuvlar tashqi iqtisodiy faoliyatning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Zamonaviy raqamli iqtisodiyot va elektron savdo platformalari tadbirkorlikning global bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun eksport salohiyatini oshiradi. Shu sababli, bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlikning tashqi iqtisodiy faoliyati milliy iqtisodiy barqarorlik va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abduvoxidov B. Analysis of enhancing the business environment and developing small businesses in Uzbekistan based on foreign and national experience // Green Economy and Development. – 2025. – 2(8). – 30–44 b.
8. Botirova H.O. Entrepreneurship and unemployment in Uzbekistan: A comprehensive analysis // European Int. Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Vol.4, Iss.5. – 65–75 b.
2. Dunning J.H. Multinational Enterprises and the Global Economy. – Cheltenham: Edward Elgar, 2017. – 224 p.
9. Ishmuhamedov A.E., Sunnatov M.N., Eshov M.P. Bozor iqtisodiyoti va biznes asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 2005. – 144 b.
3. Krugman P.R., Obstfeld M. International Economics: Theory and Policy. – New York: Pearson, 2018. – 600 p.
10. Madaliyev D.M. Analysis of the development of small business and private entrepreneurship in Uzbekistan // Intent Research Scientific Journal. – 2025. – 4(5). – 17–20 b.
4. Salvatore D. Managerial Economics in a Global Economy. – New York: Oxford University Press, 2019. – 412 p.
5. Todaro M.P., Smith S.C. Economic Development. – Harlow: Pearson, 2020. – 740 p.
11. Tolibov G'.K. Tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyatining nazariy va tashkiliy-iqtisodiy asoslari // Pedagog. – 2022. – №5. – 14–22 b.
12. Ubayeva S.S. The importance of small business and private entrepreneurship in the national economy // Modern Science and Research. – 2024. – 3(6). – 740–744 b.
6. UNCTAD. Digital Economy Report 2021. – Geneva: United Nations, 2021. – 120 p.
7. Аузан А.А. Рынок и предпринимательство: международная перспектива. – Москва: Экономика, 2019. – 256 с.